

Sultanat žena

Zorčec, Jelena

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:257236>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Jelena Zorčec

Sultanat žena

Završni rad

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

Jelena Zorčec

Sultanat žena

Završni rad

Mentorica: doc. dr. sc. Ivana Jukić Vidas

Zagreb, 2024.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Osmansko Carstvo: kratak pregled povijesti 16. i 17. stoljeća	3
3. Sultanov harem.....	5
4. Ključne figure sultanata žena	7
4. 1. Sultanija Hurem.....	7
4. 2. Sultanija Nurbanu.....	9
4. 3. Sultanija Safije	10
4. 4. Sultanija Kosem	12
4. 5. Sultanija Turhan Hatidže.....	13
5. Zaključak.....	15
6. Literatura	17

1. Uvod

U ovome završnom radu obradit će se tema sultanata žena, važnog razdoblja vladavine *haseki* i *valide* sultanija. Ovo je razdoblje trajalo od 1534. do 1683. godine. Započelo je sa sultanijom Hurem, suprugom sultana Sulejmana Veličanstvenog, a završilo smrću sultanije Turhan.

Rad upozorava na to da je historiografsko poimanje harema kao mjesta pukog sužanjstva žena samo površno razumijevanje prošle stvarnosti i svakodnevice u Osmanskom Carstvu 16. i 17. stoljeća. Ovaj rad zastupa tezu da je sultanat žena kao društvena pojava značajno doprinio stabilnosti društveno-političke zbilje te poimanju harema kao središta obrazovanja i političkog utjecaja. Harem je, dakle, imao mnogo značajniju ulogu od samog mjesta služenja sultanu. Bio je centar obrazovanja, kulturnih i političkih aktivnosti, umjetnosti te mjesto održavanja dinastičke linije. Prepoznavanjem uloge i doprinosa obrazovanih žena u haremu stječemo dublje razumijevanje složene dinamike koja je oblikovala društveno-političku svakodnevicu Osmanskog Carstva.

Cilj je rada upozoriti na potrebu preispitivanja historiografskih stereotipa vezanih uz rodno uvjetovane predrasude, koje se uvelike vežu uz sultanat žena. Sultanije su gledane kroz prizmu stereotipa o muškim i ženskim ulogama u društvu te se često naglašavaju njihove intrige i manipulacije, posebice u slučaju sultanije Hurem i sultanije Kosem, čime se nastoje umanjiti njihova dobra djela, želja za zaštitom obitelji, čvrst karakter, diplomatska sposobnost te stvarni politički utjecaj na Osmansko Carstvo u tom razdoblju. Od korištenih izvora, ovome se zapadnjačkom stereotipu protive autori Leslie Peirce, Asli Sancar, Godfrey Goodwin te Nina Ergin. Primjerice, u djelu *The Imperial Harem: Women and Sovereignty in the Ottoman Empire* Leslie Peirce govori da je sultanija Hurem oduvijek predstavljana kao *moćna spletkarica koja sebično manipulira sultanom kako bi osigurala nasljedstvo za jednog od svojih sinova i time ugrozila dobrobit Carstva*.¹ Peirce ističe da je sultanija Hurem ispunjavala samo jednu od svojih brojnih uloga, a to je zaštita njezina sina. Asli Sancar u djelu *Ottoman Women: Myth and Reality* posvetila se rušenju stereotipnih zapadnjačkih pogleda na osmanske žene te također potvrđuje Peirceinu tvrdnju, tvrdeći da su sultanije poput Nurbanu, Safije i Kosem bile mnogo više od samo majke svom sinu, tj. sultanu. Imale su ujedno ulogu njegove učiteljice, mentorice, osobe od povjerenja te bile sultanove najjače saveznice, zaštitnice i, po potrebi, regentice.² U djelu

¹ Leslie Peirce, *The Imperial Harem: women and sovereignty in the Ottoman Empire* (New York: Oxford University Press, 1994), 89.

² Asli Sancar, *Ottoman Women: Myth and Reality* (New Jersey: Light, Inc., 2007), 104.

The Private World of Ottoman Women Godfrey Goodwin prepoznaje rodno uvjetovane predrasude. Goodwin priznaje da su sultanije, primjerice, sultanija Kosem, imale utjecaj na vlast, no, s druge strane, napominje da su bile *slabe kada su bile suočene s arogantnim, ponekad brutalnim, muškarcima*, ali zaključuje da *vladati ne znači jednostrano sagledavati potrebe društva kroz prizmu samo jednog spola*.³ Nina Ergin daje nam značajan uvid u život žena u Osmanskom Carstvu, pa tako i sultanija. Ergin ističe njihovu komunikaciju s vanjskim svijetom, osnažujući argument o njihovom utjecaju i ulozi u javnom životu te time potkrepljuje ideju da sultanije nisu bile samo neposredne “intrigantice”, već su imale sredstva i mogućnosti za aktivno sudjelovanje u političkim i diplomatskim procesima. Ističe ulogu *valide* sultanija te na primjeru Edwarda Bartona, zajedničkog predstavnika za Englesku i Francusku krajem 16. stoljeća, dokazuje koliko su strane sile bile svjesne političkog utjecaja sultanija (u ovom slučaju sultanije Safije) te njihova ključnog položaja u diplomatskim odnosima.⁴

U prvom poglavlju rada, pod nazivom *Osmansko Carstvo: kratak pregled povijesti 16. i 17. stoljeća*, ključni su doprinosi turskih povjesničara Halila Inalcika i Ilbera Ortaylija, njemačke povjesničarke Suraiye Faroqihije te mađarskog povjesničara Josefa Matuza. Najdetaljniji pregled povijesti Carstva daje nam američki povjesničar Stanford J. Shaw u svojim djelima *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey 1-2*. Uvid u carski harem u drugom poglavlju, pod nazivom *Sultanov harem*, daju nam Matuz, Peirce, Inalcik, Ergin, Ortayli i Sancar. Dobar uvid u život osmanskih žena omogućuje nam Goodwin svojim djelom *The Private World of Ottoman Women*. Osim njega, o ovoj tematici u svojim djelima pišu i A. Sancar, L. Peirce te N. Ergin. Temeljno poglavlje, pod nazivom *Ključne figure sultanata žena*, podijeljeno je u pet manjih poglavlja te ističe važnost i utjecaj sultanata žena, njegovu moć i doprinos Osmanskom Carstvu u raznim aspektima. Ključne figure ovog razdoblja jesu sultanije koje su dale velik doprinos te ostavile značajan trag u osmanskoj povijesti: Hurem, Nurbanu, Safije, Kosem te Turhan Hatidže, o kojima pišu već spomenuti autori. Kroz ovaj rad sagledat ćemo živote, utjecaj i doprinose ovih izvanrednih žena.

³ Godfrey Goodwin, *The Private World of Ottoman Women* (London: Saqi Books, 2006), 126.

⁴ Nina Ergin, “Ottoman Royal Women’s Spaces: The Acoustic Dimension”, *Journal of Women’s History*, vol. 26 (2014), br. 1: 94, pristup ostvaren 15. 8. 2024., DOI: <https://doi.org/10.1353/jowh.2014.0003>.

2. Osmansko Carstvo: kratak pregled povijesti 16. i 17. stoljeća

Početak nastanka Osmanskog Carstva pratimo još od 11. stoljeća, kada su turski doseljenici iz središnje Azije počeli naseljavati Anadoliju. Ubrzo su pogranični nomadi zbog želje za novim životom poticali stanovništvo na *gaza*, sveti rat protiv Bizanta.⁵ Upravo je ideal gaze, tj. svetog rata, bio važan čimbenik u osnutku i razvoju osmanske države, a cilj mu je bio pokoravanje nevjerničkog svijeta. Carstvo je bilo u kontaktu s različitim kulturnim utjecajima, posebno iz islamskog svijeta. Također, Osmanlije su slijedile tradicionalnu islamsku politiku tolerancije prema *zimmijama*, tj. kršćanima, Židovima i dr. koji su prihvatili istoga, jednoga Boga te koji su, prema tome, imali pravo na zaštitu svojih života, imovine i vjere sve dok su prihvaćali muslimansku vlast i plaćali posebnu glavarinu (*cizye*) umjesto vršenje vojne službe.⁶ Oko 1302. godine Osman Gazi, poznatiji kao Osman I., započeo je opsadu Nikeje (*Iznika*), bivše bizantske prijestolnice. Upravo se on smatra osnivačem Osmanskog Carstva. Pobjeda nad carskom vojskom 1302. proširila je njegovu slavu te ubrzo nakon toga uzimaju naziv Osmanlije (*Osmanlilar*). Nasljeđuje ga Orhan, koji je osvojio oba važna bizantska grada, Nikeju oko 1331. i Nikomediju 1337. godine.⁷ Do 1389. godine Osmanlije su pod vodstvom Murata I. od vazalnih kneževina na Balkanu i u Anatoliji formirale svoje carstvo.⁸ Za širenje Osmanskog Carstva na području Balkana, Bliskog istoka i sjeverne Afrike bili su većim dijelom zaslužni janjičari, koji su bili pažljivo birani u sklopu danka u krvi.⁹

Temelje Zlatnog doba, ali i razdoblje brojnih političkih promjena u osmanskoj povijesti, započeo je sultan Mehmed II., poznat i kao Mehmed Osvajač. Osim osvajanja Carigrada 1453., koje je pretvorilo Carstvo u značajnu silu, Mehmed je uveo i neke korjenite promjene u dvorski protokol, kao i arhitekturu palača i organizaciju javnih proslava. Također, preuzeo je nadzor nad mnogim vjerskim zakladama.¹⁰ Prva vjerska služba u skladu s dogovorom o jedinstvu Crkve održana je 12. prosinca 1452. u crkvi svete mudrosti (*Hagia Sophia*) u prisutnosti cara, što je ponajviše bilo iskazivanje jedinstva pred Osmanlijama.¹¹ Ubrzo se u 16. stoljeću prijestolnica Carstva toliko razvila da je postala najveći grad u Europi i Sredozemlju. Istanbul je bio grad veselja i zabave te imao karakteristične ceremonije i originalne dvorske protokole, nešto što se

⁵ Halil Inalcik, *Osmansko Carstvo* (Zagreb: Srednja Europa, 1992), 7.

⁶ Stanford J. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, Volume I, Empire of the Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire, 1280–1808* (Cambridge: Cambridge University Press, 1976), 19.

⁷ Josef Matuz, *Osmansko Carstvo* (Zagreb: Školska knjiga, 1992), 27.

⁸ Inalcik, *Osmansko Carstvo*, 18.

⁹ Matuz, *Osmansko Carstvo*, 66.

¹⁰ Suraiya Faroqhi, *Sultanovi podanici: kultura i svakodnevnica u Osmanskom Carstvu* (Zagreb: Golden marketing, 2009), 55.

¹¹ Inalcik, *Osmansko Carstvo*, 28.

kod drugih naroda u tome razdoblju rijetko susretalo.¹² Što se tiče društva, početkom 16. st. postojala su dva glavna sloja. Vladajući se, osim sultana, sastojao od osoba (*beraya*) oslobođenih poreza, državne i vjerske birokracije, plaćene vojske, osoba koje su izdržavale zaklade te vlasnika nadarbina. S druge strane, osnovno obilježje podčinjenog dijela društva bila je obveza plaćanja poreza, odnosno dažbina.¹³

Zlatno doba Carstva obilježila je vladavina sultana Sulejmana Veličanstvenog (1520. – 1566.), tijekom koje je ono doseglo svoj najveći teritorijalni opseg. Tadašnji su se osmanski ekspanzivni napori dijelili na tri glavne fronte: sjeverozapad države (Ugarska, Habsburgovci), Sredozemlje (Rodos, Mletačka Republika) te protiv Safavida u Perziji.¹⁴ Sulejman je bio i poznati zakonodavac, pokrovitelj umjetnosti, književnosti i arhitekture te je za vrijeme njegove vladavine došlo do kulturnog procvata. To je zlatno razdoblje u osmanskoj povijesti trajalo dva i pol stoljeća. Bilo je to i razdoblje najvećih pjesnika, a zanimljivo je da su poeziju pisali i sam sultan Sulejman i njegova miljenica Rokselana, kasnije sultanija Hurem.¹⁵ No nije sve bilo tako idilično. Tijekom njegove vladavine carsko stanovništvo gotovo se udvostručilo, s 12 na 22 milijuna ljudi, što je rezultiralo problemima ruralne prenaseljenosti, masovnim migracijama u gradove, urbanom nezaposlenošću, nestašicom hrane i rastućim cijenama.¹⁶ Zlatno doba završava krajem 16. i početkom 17. st. zbog ekonomskih problema, vojnih poraza te unutarnjih političkih sukoba. Svi su ovi faktori pridonijeli slabljenju moći centralne vlasti te na koncu doveli do slabljenja Carstva. Kriza je tako otvorila prostor za isticanje žena u sultanatu, koje su, suočene s političkim izazovima, preuzele aktivniju ulogu u očuvanju političkog utjecaja. Naime, maloljetni ili pak problematični sultani stvorili su okolnosti u kojima su sultanije morale preuzeti inicijativu kako bi očuvale obiteljsku moć i stabilnost Carstva. Središte njihovih političkih i diplomatskih aktivnosti bio je harem, koji je bio ključno mjesto za ostvarivanje njihova utjecaja i strategija.

¹² İlber Ortaylı, *Drukčije razumijevanje Osmanlija* (Sarajevo: Dialogos, 2009), 14.

¹³ Matuz, *Osmansko carstvo*, 74.

¹⁴ *Isto*, 77.

¹⁵ Ortaylı, *Drukčije razumijevanje Osmanlija*, 23-24.

¹⁶ Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, Volume I*, 104.

3. Sultanov harem

Carski harem (*Harem-i humayun*) jedan je od najpoznatijih aspekata Osmanskog Carstva, kao i najsvetije i najuzvišenije mjesto u osmanskome svijetu 16. stoljeća. Jedna od njegovih glavnih funkcija bila je održavanje dinastičke linije, tj. osiguranje muškog nasljednika, budućeg sultana. No, harem je bio i puno više od toga. Nalazio se unutar Topkapi palače, a sastojao se od niza privatnih stanova za visoke građane, hodnika, otvorenih dvorišta i mnogih drugih prostorija koje su dodane tijekom stoljeća, tvoreći zatvoreni labirint.¹⁷

U haremu su živjele sultanove supruge te ostalo žensko osoblje i sluškinje. Osoblje je harema bilo šaroliko. Činilo ga je puno Europljanki, s vremenom se povećao udio Kavkaskinja, a djevojke su u harem dospjele ili putem devširme ili putem trgovine. Protokolom je bilo određeno vrijeme kako će se provoditi vrijeme, s kojom će robinjom sultan ostati i sl.¹⁸

Često se pogrešno vjeruje da su ostale djevojke okupljene u haremu bile ondje samo zbog sultana. Mnoge su djevojke zapravo ostajale u haremu kao sluškinje, gdje su prvenstveno trebale naučiti turski jezik i islamsku vjeru. Također, visoki administrativni službenici harema bile su upravo žene, koje su za to primale veliku plaću i uživale značajan ugled, osobito haremska stjuardesa, šefica administrativne hijerarhije. Te su žene nadzirale velik broj slugu koji su obavljali poslove održavanja harema, te upravljale obukom odabranih mladih haremskih žena koje su služile sultanu ili njegovoj majci.¹⁹ Osobe višeg ranga bile su haremske učenice, koje su učile čitati i pisati te primale poduku u glazbi i posluživanju haremskih sultanija. Uobičajene svakodnevne poslove obavljale su robinje za rad. Nakon dolaska na dvor živjele su zajedno u dvije velike dobe – velikoj i maloj odaji.²⁰ Učile su razne vještine, od plesa, šivanja, pjevanja, sviranja, lutkarstva i dr., što je još jedan pokazatelj da je harem između ostalog bio centar podučavanja, stjecanja vještina, naobrazbe i kulture.

Harem je najveću moć zadobio u 17. stoljeću. Sultan, kao i visoki i najviši dostojanstvenici, uvelike je ovisio od haremskih “dama višeg ranga”.²¹ Žene su bile pod nadzorom tzv. *čaj kadune*, tj. domaćice harema. Drugi članovi uprave bili su, primjerice, čuvarica odjeće, održavateljica higijenskog prostora, čuvarica nakita, čitač Kurana, čuvar skladišta i dr. Do druge polovine 17. st. u haremu je već bilo više od dvije tisuće žena.²² Bile su zakonski zaštićene prema kanonskom pravu (*shari'a*) i mogle su komunicirati s vanjskim svijetom preko

¹⁷ Ergin, “Ottoman Royal Women’s Spaces: The Acoustic Dimension”, 92.

¹⁸ Ortayli, *Drukčije razumijevanje Osmanlija*, 141.

¹⁹ Peirce, *The Imperial Harem*, 6.

²⁰ Inalcik, *Osmansko carstvo*, 106.

²¹ Matuz, *Osmansko carstvo*, 108.

²² *Isto*.

opunomoćenika (*vekila*) i slugu.²³ Ako pak žena nije postala dio kraljevske obitelji, sluškinja ili službenica u administraciji, mogla je biti zbrinuta udajom za pripadnika osmanske vojske ili administrativne elite. Od muškaraca, u haremu su služili samo potpuno kastrirani crni eunusi (*harem agalari*), a pristup je bio zabranjen svim ostalim muškarcima osim njih i samog sultana.²⁴

Na čelu harema za vrijeme sultanata žena bila je majka vladajućeg sultana (*valide* sultanija). Ona je bila vrhovni autoritet, sve aktivnosti u haremu bile su pod njezinim zapovjedništvom. Brinula je za sultanovo potomstvo i njegove supruge te za administrativnu/službenu hijerarhiju harema. Osim toga, ona bi preuzimala glavnu ulogu na svim kraljevskim ceremonijama i proslavama, a obično je sudjelovala i u javnim molitvama petkom.²⁵ Planirala je sezonske selidbe harema iz jedne palače u drugu, a njezine je vanjske poslove i imovinu nadzirao muški upravitelj. Iza *valide* sultanije bile su sultanove žene (do četiri). Ako bi rodile sina, značajno bi napredovale te stekle titulu tzv. miljenica (*haseki* sultanija).²⁶ *Haseki* sultanija imala je posebne povlastice. Dobivala je poseban apartman u haremu za svoju vlastitu upotrebu. Zanimljivo je da su miljenice, majke osmanskih prinčeva, često žestoko ratovale jedne protiv drugih, s ciljem osiguranja nasljedstva svojim sinovima. Svojim su sinovima bile najjače saveznice, mentorice i zaštitnice, stoga su oni prirodno pokazivali snažnu odanost prema svojoj majci kada bi postali sultani. Mnogo je primjera *valide* sultanija koje su vršile snažan utjecaj na svoje sinove: sultanija Gülbahar (majka Bajazida II.), Hafsa sultanija (majka Sulejmana Veličanstvenog), sultanija Nurbanu (majka Murata III.), sultanija Safije (majka Mehmeda III.), sultanija Kosem (majka Murada IV.) i mnoge druge.²⁷ Zbog svoje blizine i utjecaja na nasljednike stekle su legitimitet i autoritet, utječući na političke odluke, unutarnje poslove, kao i na društveni život Carstva.

²³ Ergin, "Ottoman Royal Women's Spaces: The Acoustic Dimension", 90.

²⁴ Matuz, *Osmansko carstvo*, 60.

²⁵ Sancar, *Ottoman Women: Myth and Reality*, 106.

²⁶ Matuz, *Osmansko Carstvo*, 107.

²⁷ Sancar, *Ottoman Women: Myth and Reality*, 104.

4. Ključne figure sultanata žena

U vremenima kada su muškarci tradicionalno dominirali političkom scenom Carstva, žene su često ostajale u sjeni. Političku sigurnost sultanije su mogle postići samo uz potporu svojih sinova, a život im je bio posvećen prvenstveno osiguravanju njihova uspjeha jer su sudbina sultanija, njezina moć i autoritet bili neraskidivo povezani sa sinom ili suprugom sultanom. Prvi sultan koji je sa svojom ženom izgradio između ostalog i politički odnos bio je sultan Sulejman Veličanstveni. Njegova supruga, sultanija Hurem, postala je njegova politička povjerenica. Stoga su od 16. pa sve do sredine 17. st. (otprilike od 1533. do 1656. godine) žene na visokim položajima iz osmanske dinastije uživale stupanj političke moći, kao i ugled u javnosti, veći nego ikad prije ili poslije.²⁸ Ovo se razdoblje naziva sultanatom žena. Sultanije su direktno djelovale na politiku Carstva, sudjelovale u pregovorima sa stranim silama te djelovale kao regenti za svoje sinove. Razdoblje započinje već spomenutom sultanijom Hurem, a završava smrću sultanije Turhan, nakon koje sultanije gube svoj utjecaj te ga nikada više ne uspijevaju vratiti.

4. 1. Sultanija Hurem

Začetnicom razdoblja sultanata žena smatra se Rokselana, za koju se vjeruje da je sa samo 15 godina bila zarobljena od strane Tartara i prebačena u harem sultana Sulejmana Veličanstvenog (vladao od 1520. do 1566.). Prema poljskoj tradiciji, zvala se Aleksandra Lisowska i bila je kći rusinskog svećenika.²⁹ Sulejmanova duboka privrženost Rokselani rezultirala je kršenjem osmanske tradicije. Sve do Sulejmanova vremena osmanski sultani većinom su za svoje supruge uzimali kćeri stranih vladara.³⁰ Sulejman joj je dao ime Hurem, što znači “vesela”. Bila je poznata po svom pjevanju i glazbenim sposobnostima, kao i po svojoj vještini tkanja.³¹ Ali što je najvažnije, Huremina visoka inteligencija i snaga volje dale su joj prednost nad ostalim ženama u haremu. Sulejman ju je oslobodio, a zatim i oženio, čime je postala prva žena koja se oslobodila statusa robinje. Nije sigurno kada je točno došlo do ovog braka. Mletački veleposlanik Danielio De’Ludovici aludirao je da je brak nastupio u lipnju ili prije lipnja 1534. godine.³² Hurem je sultanu Sulejmanu do 1524. rodila četvoro djece. Prvo dijete, Mehmed, rođen je 1521., a preminuo je 1543. godine. Zatim je 1522. rođena jedina sultanova kći, Mihrimah, a iste godine rođen je i Abdullah, koji je preminuo tri godine nakon

²⁸ Peirce, *The Imperial Harem*, 63.

²⁹ *Isto*, 58.

³⁰ Inalcik, *Osmansko Carstvo*, 107.

³¹ Galina Yermolenko, “Roxolona: The greatest empress of the east”, 95 (2005): 234, pristup ostvaren 4. 8. 2024., DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1478-1913.2005.00088.x>.

³² Peirce, *The Imperial Harem*, 62.

rođenja. Budući sultan Selim rođen je 1524., a Bajazid 1525.³³ Godine 1531. Hurem je rodila svoje posljednje dijete, Džihangira, koji je zbog svoje fizičke deformacije automatski bio isključen iz borbe za prijestolje.

Hurem je 1536. preselila harem iz Staroga u Novi dvor, čine je zadobila snažan utjecaj nad sultanom i državnim poslovima.³⁴ O Hureminu utjecaju na sultana svjedoče ljubavna pisma koja je proučavao povjesničar Mustafa Çağatay Uluçay. On opisuje njezinu slatkorječivost, poeziju i sposobnost da “osvoji” srce sultana kao demonstraciju utjecaja koji su žene imale na najvažnije muškarce države i njihovu ulogu u osmanskoj eliti.³⁵ Hurem je navodno utjecala i na smrt Ibrahima, velikog vezira i sultanova prijatelja iz mladosti. Vjeruje se da joj je on bio najveći neprijatelj, a zanimljivo je da ju je upravo on doveo u sultanov harem. Pogubljen je 1536. godine u palači Topkapi, a optužbe vezane za njegovu sudbinu uvijek su bile usmjerene prema Sulejmanu i Hurem.³⁶ Jedina prijetnja za prijestolje Hureminim sinovima bio je princ Mustafa, sin sultana Sulejmana i sultanije Mahidevran. Mustafa je uživao veliku podršku osmanske javnosti, ponajviše janjičara, te se vjerovalo da će on biti sljedeći sultan. Međutim, Sulejman ga je dao pogubiti 1553. jer ga je doživljavao kao prijetnju, a vjerovalo se da ga je Hurem poticala na tu odluku, kao i kći Mihrimah i zet Rustem paša.³⁷ Sumnja da je Hurem bila umiješana u Mustafino pogubljenje srušila je njezin ugled u narodu. Još jedan od njezinih političkih poteza bilo je ubojstvo velikog vezira Kara Ahmed-paše, navodno u suradnji s kćeri Mihrimah, s ciljem vraćanja Rustem-paše na položaj.³⁸ Tim je potezom osiguran dugogodišnji veliki utjecaj sultanije Hurem na politiku i administraciju Osmanskog Carstva.

Jedan od pokazatelja moći *haseki* sultanija bila je i arhitektura. Huremina djela nalazila su se u urbanim prijestolnicama Carstva. Najbrojnije i najveličanstvenije građevine izgradila je za sebe. Glavne filantropske institucije postojale su u njezino ime u Meki, Medini i Jeruzalemu, najsvetijim gradovima islamskog svijeta, te u Istanbulu i Edimeu. Također, osnovala je dobrotvorni fond koji je pridonio osnivanju nove četvrti u Istanbulu – Aksaray, kao i brojne džamije, medrese (vjerske muslimanske škole), imarete (besplatne kuhinje za siromašne), osnovne škole, bolnice i česme.³⁹ Njezini drugi dobrotvorni građevinski projekti uključivali su

³³ *Isto*, 60.

³⁴ Inalcik, *Osmansko Carstvo*, 108.

³⁵ Ruth Barzilai-Lumbroso, “Turkish Men and the History of Ottoman Women: Studying the History of the Ottoman Dynasty’s Private Sphere through Women’s Writings”, *Journal of Middle East Women’s Studies*, 5 (2009): 70, pristup ostvaren 1. 8. 2024., DOI: <https://doi.org/10.2979/mew.2009.5.2.53>.

³⁶ Goodwin, *The Private World of Ottoman Women*, 76.

³⁷ Sancar, *Ottoman Women: Myth and Reality*, 122.

³⁸ Vesna Miović, “Per favore della Soltana: moćne osmanske žene i dubrovački diplomati”, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* (2018), br. 56/1: 151, pristup ostvaren 4. 8. 2024. <https://hrcak.srce.hr/file/294081>

³⁹ Yermolenko, “Roxolona: The greatest empress of the east”, 237.

Jeruzalemsku zakladu (zvanu *Hasseki Sultan*), s hospicijem i pučkom kuhinjom za hodočasnike i beskućnike. Otvorila je pučku kuhinju u Mekki (imaret *Hasseki Hurrem*), javnu kuhinju u Istanbulu (u Avret Pazari) te dva velika javna kupališta u Istanbulu.⁴⁰

Preminula je 1558. godine. Prema mletačkim izvještajima, u svojim zadnjim godinama Hurem nije dopuštala Sulejmanu da se rastane od nje zbog stalnog straha od smrti.⁴¹ Grobnica joj se nalazi u blizini mauzoleja Sulejmana Veličanstvenog, koji je umro osam godina kasnije, a obje grobnice danas pripadaju kompleksu džamije Sulejmanije u Istanbulu.

4. 2. Sultanija Nurbanu

Sultanija Nurbanu bila je zakonita žena Huremina sina i budućeg sultana, Selima II. (vladao od 1566. do 1574.). Njezino ime izvorno je bilo Cecilia, a bila je nezakonita kći ugledne mletačke kuće Vernier-Baffo. U rujnu 1557. na putu od Krfa do Istanbula Hayrettin Barbaros paša zarobio je 1500 mladića i 1000 djevojčica, uključujući Nurbanu koja je tada imala 12 godina, te ju je zbog njene ljepote odmah poklonio sultanu.⁴² Njezino tursko ime znači “princeza svjetla”, a 1537. odrekla se kršćanstva i prihvatila islamsku vjeru. Sultan ju je volio zbog ljepote i velike inteligencije. U brzom nizu rodila je četvero djece – tri kćeri (Šah, Gevherhan i Ismihan), nakon kojih je uslijedio budući sultan Murad III, 1546. godine.⁴³

Poznato je da je ostala odana Mletačkoj Republici i da je pisala pisma duždu. Sultan Selim izbjegavao je svoje službene dužnosti koliko je god mogao, stoga je utjecaj sultanije Nurbanu bio znatan, posebno kada je u pitanju mirovni ugovor potpisan 7. ožujka 1573. između Osmanlija i Venecije, a koji je omogućio njezin povjerenik.⁴⁴ Također, komunicirala je s francuskom kraljicom Katarinom de Medici. Prema povjesničaru Selanikiju, kada je sultan Selim II. umro, Nurbanu je dala sačuvati njegovo tijelo u ledu sve dok njezin sin Murad nije stigao sa svog položaja u Manisi, pobrinuo se za pogubljenje svoje braće, a zatim pokop svog oca.⁴⁵ Za vrijeme vladavine Murada III. vidljiva je ogromna politička moć njegove majke, koja je ujedno bila prva sultanija s titulom *valide*, kao i njegova politička savjetnica. Veziri i intelektualci često su je kritizirali jer je putem njega stekla veliku moć i status. Vjeruje se da se u javnosti pojavljivala više od samog sultana, koji je često bio kritiziran zbog svog ostanka u palači i posvete slobodnim aktivnostima, a njegova je vladavina obilježena nedostatkom vojnih

⁴⁰ Isto, 238.

⁴¹ Peirce, *The Imperial Harem*, 63.

⁴² Goodwin, *The Private World of Ottoman Women*, 78.

⁴³ Peirce, *The Imperial Harem*, 92.

⁴⁴ Goodwin, *The Private World of Ottoman Women*, 78.

⁴⁵ Peirce, *The Imperial Harem*, 261.

postignuća.⁴⁶ Nurbanu je poticala svog sina da posebno pazi na tri stvari: da osigura brzu i nepristranu pravdu svojim podanicima, da obuzda svoju prirodnu pohlepu za zlatom i novcem te da iznad svega pazi na ponašanje svoga sina.⁴⁷

Nurbanu je dala izgraditi važan džamijski kompleks, koji je dovršen 1583. godine. Džamija je bila obdarena knjižnicom, prvom koju je u Istanbulu osnovala jedna žena. Kompleks je osim džamije sadržavao i vjerski koledž, školu za proučavanje proročke tradicije, azil, osnovnu školu, školu za podučavanje čitanja nepismenih te bolnicu. Tu je bio i hostel za putnike i pučka kuhinja. Nurbanu je također ispunila knjižnicu brojnim knjigama, uključujući *Kur'ane* s prekrasnom kaligrafijom i pozlatom. Umrla je 1583. i pokopana je u grobnici Selima II., u dvorištu džamije Aja Sofija.⁴⁸

4. 3. Sultanija Safije

Sultanija Safije smatra se jednom od najvećih *valide* sultanija. Bila je miljenica sultana Murada III. (vladao od 1574. do 1595.), te majka budućeg sultana Mehmeda III. (vladao od 1595. do 1603.), poznatog po svojoj okrutnosti. Poznato je da je dao ubiti ne samo devetnaestero svoje braće, već i više od dvadeset sestara.⁴⁹ Poput njegova oca, nije se zanimao za državne poslove. Stvarna moć bila je u rukama njegove *valide* sultanije.⁵⁰ Safije je, dakle, imala snažan utjecaj na osmanske prilike za vrijeme vladavine obojice sultana, a svjedočila je vladavini čak sedam osmanskih sultana. Rođena je 1550. godine, a njeno ime znači “ona čista”. Navodno je bila porijeklom iz Rezija, planinskog grada u Albaniji.⁵¹

Vjeruje se da je, poput prethodnice Nurbanu, bila pristrana interesima Venecije. Mlečanin Bailo Morosini, koji je poznao sultaniju, rekao je da je bila duhovita i brza na jeziku, ali ohola, te da je posjedovala sve loše osobine jedne Albanke. Dvanaest godina kasnije otkrio je da je postala razborita, strpljiva i mudra.⁵² Nakon smrti sultanije Nurbanu, posvetila se političkim pitanjima i poslovima Carstva. Također, zbog želje za održavanjem dobrih odnosa, sultanija Safije je preko pisama komunicirala s engleskom kraljicom Elizabetom. Prvenstveno joj je zahvaljivala na njezinim darovima te ju obavještavala o darovima koji su joj bili poslani. Ova razmjena zapravo je bila stvar od velike političke važnosti. Elizabeta je tražila da Safije podrži

⁴⁶ Ergin, “Ottoman Royal Women’s Spaces: The Acoustic Dimension”, 98.

⁴⁷ Peirce, *The Imperial Harem*, 238.

⁴⁸ Sancar, *Ottoman Women: Myth and Reality*, 111-112.

⁴⁹ Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, Volume I, Empire of the Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire, 1280–1808*, 184.

⁵⁰ Matuz, *Osmansko carstvo*, 91.

⁵¹ “Safiye Sultan”, *Enciklopedija Britannica*, pristup ostvaren 12. 8. 2024., <https://www.britannica.com/biography/Safiye-Sultan>.

⁵² Goodwin, *The Private World of Ottoman Women*, 84.

dobre odnose između ovih dviju zemalja, a Safije u jednom od pisama potvrđuje da će biti kraljičin zagovornik i njezin glas na osmanskome dvoru.⁵³ Najteža kriza koju je sultanija Safije morala prebroditi dogodila se 1600., kada je u glavnom gradu izbio ustanak carskih konjaničkih trupa. Pobuna je bila usmjerena na Esperanzu Malchi, jednu od sultanijinih *kira*, koje su djelovale kao poslovni agenti *valide* sultanija. Njezin sin prikupio je preko 50 milijuna aspera, a za to su pobunjenici odgovornom smatrali upravo sultaniju Safije, koja se ipak uspjela zaštititi od bijesa pobunjenika.⁵⁴ Njezina jaka volja za vlašću očituje se i u pogubljenju unuka Mahmuda. Safije je bila ključna u njegovu pogubljenju 1602., pošto je presrela poruku koju je njegovoj majci poslao vjerski vidovnjak, koji je predvidio da će Safijin sin Mehmed III. umrijeti za šest mjeseci i da će ga naslijediti njegov sin.⁵⁵

Osim velikih političkih poteza, posvetila se i javnom radu, počevši izgradnju *Yeni* džamije (Nove džamije) 1597. u Eminönüu u Istanbulu. Ova četvrt bila je najvažnije trgovačko središte grada i dom pretežno židovskog stanovništva. Dio četvrti srušen je sa zemljom kako bi se napravio prostor za građevinu. Osim toga, veliki novčani izdaci izazvali su oštre kritike. Venecijanski izvori tvrde da su joj rastuću političku moć osobito zamjerali janjičari, koji su vjerovali da je džamija nepotreban trošak.⁵⁶ Sultanija je bila prisiljena napustiti projekt nakon smrti sina Mehmeda III. 1603., a budući sultan, Ahmed I., preselio ju je u Staru palaču. Njezin je projekt, gotovo pola stoljeća kasnije, dovršila sultanija Turhan Hatidže. Safije je preminula 1605. ili 1619. godine.⁵⁷ Pokopana je u mauzoleju sina Murata III. u Aji Sofiji.

⁵³ Peirce, *The Imperial Harem*, 227-228.

⁵⁴ *Isto*, 242.

⁵⁵ *Isto*, 231.

⁵⁶ Lucienne Thys-Şenocak, "The Yeni Valide Mosque Complex at Eminönü", *Muqarnas* 15 (1998): 63.-64., pristup ostvaren 20. 8. 2024., DOI: <https://doi.org/10.2307/1523277>.

⁵⁷ "Safiye Sultan"

4. 4. Sultanija Kosem

Iduća vrlo značajna članica razdoblja sultanata žena bila je sultanija Kosem, poznata i kao Kosem Mahpaykar. Bila je kći grčkog svećenika, a nakon što je ostala siročić pala je u ruke osmanskoga generalnog namjesnika Bosne koji ju je poklonio carskoj palači.⁵⁸ Bila je supruga sultana Ahmeda I. (vladao od 1603. do 1617.), *valide* sultanija sultana Murata IV. i Ibrahima te baka Mehmeda IV. Izvorno se zvala Anastazija, a ime Kosem dobila je zbog svoje blijede puti, iako bi ime ujedno moglo značiti i “vođa”.⁵⁹ Vjerovalo se da je bila grčkog podrijetla i osobito lijepa, što joj je pomoglo pridobiti sultanovu naklonost. Sultanu Ahmetu rodila je osmero djece, četiri sina i četiri kćerke, dok je za vrijeme vladavine unuka Mehmeda IV. na dvoru uživala status “bake” sultanije.⁶⁰

Njezin značajan utjecaj vidljiv je u savezu s janjičarima. U savezu s njima odigrala je važnu ulogu u svim promjenama velikih vezira i svim promjenama na prijestolju do dolaska Mehmeda IV. na vlast. Također, nadzirala je cjelokupnu državnu politiku. Nakon smrti supruga Ahmeda I. 1617., uspjela je osigurati da ga naslijedi njegov mlađi brat Mustafa. Tomu je djelomično pridonijelo njezino izdašno podmićivanje časnika i dužnosnika jer bi u protivnom prijestolje pripalo Osmanu, sinu njezine suparnice.⁶¹ U tom bi slučaju njezini sinovi mogli biti u opasnosti od bratoubojstva. Na riječ se vjerovalo tadašnjem glavnom eunuhu, koji je tvrdio da je Mustafa lud te je on ubrzo svrgnut s prijestolja. Tako je Osman II. ipak došao na prijestolje. Kosem i njezina pratnja bile su protjerane u Staru palaču, no njezini sinovi barem nisu bili pogubljeni. Međutim, Osman je vrlo brzo svrgnut i ubijen od strane korumpiranoga velikog vezira i janjičara.⁶² Godine 1622. ponovno na prijestolje dolazi Mustafa kao figurant, no ubrzo opet biva svrgnut. Zbog očajnog stanja u državi vlast preuzima maloljetni Murat IV. 1632. godine, a u prvom je razdoblju njegove vladavine *valide* sultanija Kosem vladala u njegovo ime. Prisustvovala je čak i u Divanu te bila prva službena regentica sultana u povijesti Osmanskog Carstva. Sultan Murat IV. bio je poznat i po izuzetnoj okrutnosti. Naredio je istrebljenje svih muških članova svoje obitelji, uključujući vlastita četiri sina, a na životu su ostali samo Muratov brat Ibrahim i njegova djeca. Nakon njegove smrti, na vlast dolazi emotivno nestabilni Ibrahim, Kosemin mlađi sin. Na početku vladavine, ponovno je u ime jednog sultana vladala njegova majka.⁶³ Zanimljiva je činjenica da je Ibrahim svoju majku u jednom periodu dao poslati u

⁵⁸ Sancar, *Ottoman Women: Myth and Reality*, 104.

⁵⁹ Goodwin, *The Private World of Ottoman Women*, 84.

⁶⁰ Ortaylı, *Drukčije razumijevanje Osmanlija*, 139.

⁶¹ Goodwin, *The Private World of Ottoman Women*, 84.

⁶² *Isto*.

⁶³ Matuz, *Osmansko carstvo*, 106.

progonstvo. S druge strane, Kosem je bila poznata kao “spasiteljica” osmanske kuće, što je povećalo njezin ugled. Naime, velika rastrošnost njezina sina Ibrahima, kao i niz afera, dovela je do dvorske revolucije u kojoj sultan biva ubijen, a na prijestolje dolazi Mehmed IV. Vjeruje se da je njegova majka, sultanija Turhan Hatidže, dala zadaviti sultaniju Kosem 1651. godine.⁶⁴ Sultanija Kosem ostavila je pozamašno bogatstvo i brojna imanja čak i nakon života posvećenog dobročinstvu i izgradnji te darivanju vjerskih zaklada. Grad je bio toliko potresen njezinom smrću da su, bez ikakvog službenog naloga, džamije i bazari bili zatvoreni tri dana. Javna žalost nastavila se još dva tjedna, a sultanija je bila upamćena pod nazivom “majka svijeta”.⁶⁵ Tijekom života posvetila se i graditeljskim pothvatima. Sagradila je kompleks *Cinili* džamije u Uskudaru, koji je uključivao osnovnu školu, fontanu, školu za proučavanje proročke tradicije i javno kupalište te *Valide Han*, veliku komercijalnu zgradu. Osim toga, sultanija je učinila niz drugih pobožnih djela, kao što je pomaganje siromašnima i osiguravanje miraza za djevojke bez roditelja. Nadalje, svake bi se godine prerušila, otišla u zatvore i otplatila dugove zatvorenih dužnika ili platila naknadu za zločine osim ubojstva, čime bi zatvorenicama omogućila slobodu. Svake je godine muslimanskim hodočascima u Meku dala osigurati vodu i šerbet. Nakon njezine smrti 1651. godine, pokopana je u grobu Ahmeta I. pored Sultan Ahmetove džamije, danas poznate kao Plava džamija.⁶⁶

4. 5. Sultanija Turhan Hatidže

Posljednja, ali ne i manje važna, članica razdoblja sultanata žena bila je supruga osmanskog sultana Ibrahima (vladao od 1640. do 1648.) te *valide* sultanija Mehmeda IV. (vladao od 1648. do 1687.), sultanija Turhan Hatidže. Rođena je u Rusiji 1627., a u pohodu Tatara bila je zarobljena i dovedena u Istanbul u dobi od dvanaest godina.⁶⁷

Nakon smrti sultanije Kosem, koju je vjerojatno sama angažirala, morala se suočiti s raznim problemima. Prvi je bio rat na Kreti vođen od 1645. do 1669. godine, poznatiji kao Kandijski rat, a drugi su bili financijski problemi Carstva. Turhan je vjerojatno imala oko dvadeset pet godina kada je 1651. preuzela kontrolu nad vladom kao regentica svoga devetogodišnjeg sina.⁶⁸ Zbog svog neiskustva oslanjala se na druge članove vlade koji su je savjetovali o političkim pitanjima. Velik broj pisama razmijenjenih između Turhan i velikih vezira u prvim godinama njezina namjesništva svjedoči o tome da je ona bila ta koja je ratificirala odluke koje su donosili

⁶⁴ Inalcik, *Osmansko Carstvo*, 122.-123.

⁶⁵ Goodwin, *The Private World of Ottoman Women*, 85.

⁶⁶ Sancar, *Ottoman Women: Myth and Reality*, 112.

⁶⁷ *Isto*.

⁶⁸ Peirce, *The Imperial Harem*, 281.

državni dužnosnici i koja je ponekad čak i pokretala politiku.⁶⁹ U svrhu rješavanja državnih problema, svoju apsolutnu vlast dala je u ruke velikog vezira Mehmed paše Ćuprilića. Sultaniji je Ćuprilića kao vrijednog državnika i potencijalnog velikog vezira stalno preporučivao Kasim aga, njezin savjetnik i Ćuprilićev saveznik, kao i albanski sugrađanin. Konačno ga je 1656. imenovala velikim vezirom, predavši vlast u njegove ruke. Tim činom završava razdoblje sultanata žena.⁷⁰

No, kako se sultanijina otvorena politička uključenost smanjivala, njezine su ceremonijalne i filantropske uloge znatno rasle. Među njezinim dobrotvornim djelima jesu dovršetak Nove džamije, čiju je izgradnju 1598. pokrenula sultanija Safije, zatim osnovna škola, škola za podučavanje proročkih tradicija, bazar, fontana i grobnica. Sagradila je i dva dvorca na tjesnacu Dardaneli, koji su sadržavali džamije, škole, kuće, skloništa i dućane.⁷¹ Kako bi financirala njezina dobra djela, Turhan je oporučno ostavila tri pekare, četiri dućana te nešto zemljišta u Istanbulu te četrdeset sela i pet farmi u Rumeliji. Osim toga, oporučno je ostavila 5200 pijastera za kupnju zemlje, farmi i druge imovine u Anatoliji. Nadalje, osim što je odredila koliko novca treba platiti za plaće brojnim zaposlenicima ovih tvornica, sultanija je također odredila da se 3000 aspera potroši za drva i ugljen za učenike zimi i 3000 za odvođenje učenika na izlete u ljeti te da se osiguraju drva za ogrjev za siromašne tijekom svetog mjeseca ramazana. Odredila je i 7500 pijastera za iznajmljivanje deva za nošenje stvari hodočasnika i vode na putu do svetog hodočašća. Umrula je 1682. i sahranjena je u grobnici koju je sama dala sagraditi uz džamiju.⁷²

⁶⁹ Peirce, *The Imperial Harem*, 253.

⁷⁰ *Isto*, 257.

⁷¹ Sancar, *Ottoman Women: Myth and Reality*, 112.

⁷² *Isto*, 113.

5. Zaključak

Ovim završnim radom nastojala sam pružiti uvid u značaj i kompleksnost sultanata žena, razdoblja u povijesti Osmanskog Carstva koji se protezao od 1534. do 1683. godine, u kojem su *valide* i *haseki* sultanije igrale ključne političke i društvene uloge unutar Osmanskog Carstva. Unatoč tradicionalnom shvaćanju harema kao prostora gdje su žene isključivo podređene sultanu, ovim sam radom nastojala pokazati da su sultanije imale značajan utjecaj na političke odluke, kulturni razvoj i svakodnevni život Carstva.

Tradicionalna historiografska interpretacija harema kao mjesta isključivo ženske podređenosti ne odražava stvarnu složenost dinamike unutar ove institucije. Harem je bio centar moći, obrazovanja i kulturnog utjecaja, gdje su sultanije često djelovale kao ključne figure u očuvanju stabilnosti Carstva. U vezi s time, sultanat žena nije samo period intriga i manipulacija, već razdoblje u kojem su sultanije koristile svoju obrazovanost, diplomatske vještine i političku snalažljivost s ciljem očuvanja svojih obitelji i dinastičke linije, kao i stabilnosti države.

Kroz analizu ključnih figura sultanata žena, kao što su sultanije Hurem, Nurbanu, Safije, Kosem i Turhan, jasno je vidljivo da su ove žene imale dalekosežan utjecaj na unutarnje i vanjske poslove Carstva, nasuprot uvriježenom historiografskom mišljenju o njima samo kao pasivnim suprugama i majkama. Prva *haseki* sultanija, Hurem, nije bila samo supruga, već i ključna politička i diplomatska figura koja je imala utjecaj na odluke sultana Sulejmana Veličanstvenog, dok su sultanije Kosem i Turhan Hatidže također bile od izuzetno velike važnosti u očuvanju političkog utjecaja Osmanskog Carstva u vremenima kada je ono bilo suočeno s brojnim izazovima. Obje su bile regentice svojim sinovima, čime su pokazale svoju sposobnost da održe stabilnost Carstva. Njihova je uloga u odgoju i obrazovanju budućih sultana također bila od ključne važnosti.

Osim političkog utjecaja, sultanije su također imale značajnu ulogu u kulturnom i obrazovnom životu Osmanskog Carstva. Mnoge od njih bile su pokroviteljice umjetnosti, književnosti, a ponajviše arhitekture, što je pridonijelo kulturnom procvatu Carstva. Osim toga, kroz svoje aktivnosti sultanije su osigurale kontinuitet kulturnih vrijednosti i običaja. Njihova su pokroviteljstva često bila usmjerena na izgradnju i očuvanje vjerskih i kulturnih institucija koje su služile kao središta očuvanja i prijenosa osmanske tradicije i identiteta. Financirale su izgradnju brojnih džamija, medresa, bolnica te osnovale dobrotorne institucije s ciljem pružanja skrbi za siromašne i beskućnike.

Prepoznavanjem stvarne uloge sultanija i njihovih doprinosa možemo steći dublje razumijevanje složenosti i dinamičnosti Osmanskog Carstva u 16. i 17. stoljeću, a priznavanje doprinosa sultanija i preispitivanje rodnih predrasuda pruža nam dublje razumijevanje povijesti

i potiče nas na razmišljanje o ulozi žena u povijesnim procesima. Ovim sam radom nastojala doprinijeti boljem razumijevanju ne samo jednoga specifičnog razdoblja osmanske povijesti, već i širem promišljanju o ulozi žena u povijesnim procesima, ukazujući na njihovu sposobnost da razbiju duboko usađene predrasude te da se poštuje i jasno priznaje njihov značajan doprinos Osmanskom Carstvu i njegovu nasljeđu.

6. Literatura

1. Barzilai-Lumbroso, Ruth. "Turkish Men and the History of Ottoman Women". *Journal of Middle East Women's Studies*. 5 (2009): 53-82. Pristup ostvaren 1. 8. 2024. DOI: <https://doi.org/10.2979/mew.2009.5.2.53>.
2. Bobanović, Lucija. "Institucija harema na osmanskome dvoru". *Ethnologica Dalmatica* 14 (2005): 117-142. Pristup ostvaren 6. 8. 2024. <https://hrcak.srce.hr/107768>
3. Ergin, Nina. "Ottoman Royal Women's Spaces: The Acoustic Dimension". *Journal of Women's History* 26 (2014): 89-111. Pristup ostvaren 15. 8. 2024. DOI: <https://dx.doi.org/10.1353/jowh.2014.0003>.
4. Faroqi, Suraiya. *Sultanovi podanici: kultura i svakodnevnica u Osmanskom Carstvu*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2008.
5. Goodwin, Godfrey. *Private World of Ottoman Women*. London: Saqi Essentials, 2006.
6. Inalcik, Halil. *Osmansko carstvo: klasično doba 1300.-1600*. Zagreb: Srednja Europa, 2002.
7. Iyigun, Murat. "Lessons from the Ottoman Harem on Culture, Religion, and Wars". *Economic Development and Cultural Change*, 61 (2013): 693-730. Pristup ostvaren 15. 8. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1086/670376>.
8. Matuz, Josef. *Osmansko Carstvo*. Zagreb: Školska knjiga, 1992.
9. Miović, Vesna. "Per favore della Soltana: Powerful Ottoman Women and Ragusan Diplomats". *Dubrovnik annals* (2018): 95-142. Pristup ostvaren 4. 8. 2024. DOI: <https://doi.org/10.21857/ydkx2cr1r9>.
10. Ortayli, Ilber. *Drukčije razumijevanje Osmanlija*. Sarajevo: Connectum, 2009.
11. Peirce, Leslie P. *The Imperial Harem: Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*. New York: Oxford University Press, 1993.
12. "Safiye Sultan". U: *Encyclopedia Britannica*. Pristup ostvaren 12. 8. 2024. <https://www.britannica.com/biography/Safiye-Sultan>
13. Sancar, Asli. *Ottoman Women Myth and Reality*. USA: Tughra Books, 2011.

14. Shaw, S. *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey: Volume I: Empire of the Gazis: The Rise and Decline of the Ottoman Empire, 1280-1808*, Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
15. Thys-Şenocak, L. "The Yeni Valide Mosque Complex at Eminönü". *Muqarnas* 15 (1998): 58-70. Pristup ostvaren 3. 8. 2024. DOI: <https://doi.org/10.2307/1523277>.
16. Yermolenko, G.I. "Roxolana: The greatest empress of the east". *Muslim World* 95 (2005): 231-248. Pristup ostvaren 4. 8. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1478-1913.2005.00088.x>.